

Kultura, tożsamość i integracja europejska

Księga jubileuszowa dedykowana
Profesorowi Zbigniewowi Machowi
na 60-lecie urodzin

Kultura, tożsamość i integracja europejska

Pod redakcją
Dariusza Niedźwiedzkiego

© 2014 Copyright by Zakład Wydawniczy »NOMOS«

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana, ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Recenzja: prof. dr hab. Grzegorz Babiński

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych, Instytut Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

Redakcja wydawnicza: Marcin K. Zwierzdzyński
Redakcja techniczna: Jacek Pawłowicz
Projekt okładki: Michał Dziadkowiec

ISBN 978-83-7688-170-6

KRAKÓW 2014

Zakład Wydawniczy »NOMOS«
31-208 Kraków, ul. Kluczborska 25/3u; tel./fax: 12 626 19 21
e-mail: biuro@nomos.pl; www.nomos.pl

Spis treści

<i>Dariusz Niedźwiedzki</i> , Profesor, czyli zamiast wstępu	7
--	---

ROZWAŻANIA O KULTURZE I JEJ BADANIU

<i>Jeremy Boissevain</i> , Residential inversion: the changing use of social space in Malta	17
<i>Andrzej Flis</i> , Początki chrześcijaństwa na ziemi faraona	28
<i>Marcin Galent</i> , Wielokulturowość z kulturą czy bez?	55
<i>Chris Hann</i> , Birds, Crowns and Christian Europe: the ritual symbolism of the postsocialist Hungarian nation-state	71
<i>Grażyna Kubica</i> , Refleksyjność antykwaryczna, czyli kontekst badań nad historią antropologii (także w krakowskim Zakładzie Antropologii Społecznej)	85
<i>Marcin Lubaś</i> , Następstwa kreatywności. Przyczynek do antropologii przemian kulturowych	106

W KRĘGU PROBLEMATYKI TOŻSAMOŚCI I PAMIĘCI SPOŁECZNEJ

<i>Sławomir Kaprański</i> , Dwa pomniki. Szkic z antropologii pamięci społecznej ..	123
<i>Jacek Nowak</i> , Jedna tragedia i wiele pamięci	145
<i>Joanna Orzechowska-Waślawska</i> , „Jestem Baskiem, gram w Athleticu!”. O zmieniających się sposobach definiowania przynależności narodowej ..	162
<i>Barbara Törnquist-Plewa</i> , Uniwersytet Latający i jego miejsce w polskiej pamięci zbiorowej	183
<i>Katarzyna Warmińska</i> , „Pani tego nie zrozumie...”. O konstruowaniu granic kaszubskiej wspólnoty	193
<i>Jonathan Webber</i> , Making Sense of the Jewish Place in the World: A View from Present-Day Poland	213

WSPÓŁCZESNE MIGRACJE

<i>Michał Buchowski</i> , Skala migracji a uprawianie antropologii: przykład imigrantów w Poznaniu	241
<i>Michał P. Garapich</i> , Sprzątanie grobów, nacjonalizm diaspory i ciężka robota – tworzenie rytuałów cmentarnych wśród poakcesyjnej migracji w Wielkiej Brytanii	255
<i>Janusz Mucha i Kamil Łuczaj</i> , O sposobach badania międzynarodowych migracji uczonych	270

O INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ I TRANSFORMACJI SPOŁECZNEJ

<i>Paweł Czubik</i> , Konsekwencje braku kota na pokładzie w świetle barcelońskiego <i>Konsulatu Morskiego</i>	285
<i>Krzysztof Koźbial</i> , Metodologiczne aspekty i wyzwania w badaniach nad europejskimi mikropaństwami	293
<i>Paweł Kubicki</i> , Miejskość i europeizacja. Perspektywa polska	307
<i>Grzegorz Ekiert i Jan Kubik</i> , Mity i rzeczywistość społeczeństwa obywatelskiego po upadku komunizmu	326
<i>Grzegorz Pożarlik</i> , The social construction of threat in the era of permanent uncertainty or why do security studies require deeper <i>sociologisation</i> ? ..	345
<i>Jacek Purchla i Agata Wąsowska-Pawlik</i> , Kultura a pokomunistyczna transformacja	355
NOTY O AUTORACH	371

Dariusz Niedźwiedzki

Profesor, czyli zamiast wstępu

Ta książka dedykowana jest Profesorowi Zdzisławowi Machowi z okazji sześćdziesiątej rocznicy jego urodzin. Stanowi formę podziękowania Jubilatowi za jego działalność naukową i organizacyjną od grona koleżanek i kolegów z różnych środowisk akademickich. Myślę, że autorzy tego tomu chcą także wyrazić swoją wdzięczność Zdzisławowi Machowi za to, jaką jest osobą, za relacje nieformalne, towarzyskie, przyjacielskie, w jakich z nim pozostają.

Przy okazji rocznicy zazwyczaj prezentuje się biografię dostojnego Jubilata, wylicza szczegółowo jego osiągnięcia w sferze dydaktycznej, naukowej i organizacyjnej. W odniesieniu do ludzi nauki takie refleksje często prowadzone są wielowątkowo i wielopłaszczyznowo. Obok oceny formalnej dorobku Jubilata dokonuje się analizy inspiracji i wpływów, jakie wywarł swoją działalnością na środowisko akademickie. Z dwóch powodów pozwolę sobie postąpić odmiennie od tak przyjętego kanonu. Po pierwsze, w moim przekonaniu takie drobiazgowe podsumowywanie czyjejś działalności niesie ze sobą niebezpieczeństwo uznania, że właściwie wszystko co najlepsze w jego wykonaniu już się dokonało. Nie chciałbym, aby ktokolwiek myślał w ten sposób o osobie Zdzisława Macha. Po drugie, znając dobrze Jubilata, jestem przekonany, że on sam czułby się trochę niezręcznie, czytając taką szczegółową analizę jego życiowych dokonań w sferze naukowej. Wiem, że ciągle myśli o nowych wyzwaniach, projektach badawczych i przedsięwzięciach organizacyjnych, które niewątpliwie wzbogacą istotnie jego dotychczasowy dorobek. Myślę w efekcie, że sam Jubilat jest przekonany, iż na drobiazgowo podsumowanie nie nadszedł jeszcze czas. Pozwolę więc sobie w dalszej części ograniczyć rozważania do wybranych fragmentów jego biografii. Postaram się nie tyle szczegółowo ją omówić, ile wskazać na momenty istotne, kluczowe dla rozwoju jego kariery zawodowej, a jednocześnie takie, które w najlepszy sposób charakteryzują dokonania Jubilata. Zdaję sobie przy tym sprawę z pewnej dozy subiektywizmu w moich rozważaniach.

Zacznę w związku z tym od dość odważnej konstatacji związanej z dorobkiem Jubilata. Teoretyczne i badawcze fascynacje Zdzisława Macha w dużej mierze mieszczą się w tematyce niniejszej książki. Kultura, tożsamość i integracja europejska to pola badawcze znakomicie odzwierciedlające jego zainteresowania. Co

więcej, łatwo mi sobie wyobrazić, że praca o problematyce obejmującej te trzy zagadnienia mogłaby być książką autorską Zdzisława Macha.

Kultura i jej badanie to dla każdego adepta antropologii społecznej punkt wyjścia do dalszych, bardziej szczegółowych analiz. Takie zainteresowania rozwinęły się u Jubilata w trakcie studiów socjologicznych, na których miał okazję poznać klasyczne i współczesne teorie antropologiczne. Dodatkowym przejawem tych fascynacji było podjęcie studiów z zakresu historii sztuki. Czytanie prac klasyków antropologii skłania do holistycznego zainteresowania kulturą, jej teorią, paradygmatami i modelami metodologicznymi jej badań i analiz. Te zainteresowania przełożyły się na dokonania o charakterze teoretycznym i empirycznym. Uwieńczeniem tych pierwszych był doktorat Zdzisława Macha poświęcony szkole kultury i osobowości w amerykańskiej antropologii społecznej. Zainteresowanie kulturą przejawiało się także w pierwszych badaniach empirycznych, które dotyczyły teatru studenckiego, krakowskiego Teatru STU, a właściwie recepcji twórczości teatralnej przez publiczność.

Właściwie już na początku swojej kariery naukowej Zdzisław Mach stał się reprezentantem rozwijającej się w latach 80. XX wieku *anthropology at home*, antropologii „u siebie”, antropologii Europy. Stanowiła ona znaczące odstępstwo od klasycznej antropologii społecznej i kulturowej, w której podstawą rozważań teoretycznych były badania kultur społeczności pierwotnych. W przeciwieństwie do tego, przedmiotem zainteresowania antropologii „u siebie” stały się kultury pochodzenia badaczy, w szczególności kultury europejskie, bo Europa była źródłem tego nowego paradygmatu antropologicznego.

Nie mam wątpliwości, że zjawiska kulturowe zachodzące na Starym Kontynencie w największym stopniu fascynowały Jubilata. W szczególności prowadził on analizy dotyczące symboli i rytuałów, przy czym istotą rozważań było ich przekształcanie się, dyfuzja, synkretyzm czy alternacja we współczesnym społeczeństwie. Te zmiany wywołane były czynnikami wewnętrznymi lub zewnętrznymi wobec danej kultury. To przypuszczalnie skłoniło Zdzisława Macha do zainteresowania się procesami migracyjnymi, stanowiącymi współcześnie jeden z najważniejszych czynników zmian społeczno-kulturowych w świecie. Świadectwem tego są prowadzone przez niego badania terenowe w postmigracyjnych społecznościach, najpierw w połowie lat 80. wśród Polaków w Chicago, później w latach 1986–1987 i 1991–1992 w społeczności Dolnego Śląska. Tematyka tych badań obejmowała analizy symboli politycznych i narodowych, badanie długotrwałych konsekwencji migracji a także wpływu władzy politycznej na tożsamość. W karierze naukowej Jubilata były one kluczowe dla publikacji związanych z uzyskaniem stopnia doktora habilitowanego i nadaniem tytułu profesora.

Wydaje się, że problematyka tożsamości społecznej stała się dla Zdzisława Macha swoistym spoiwem analiz różnych symboli i rytuałów. Rozwój tak ukie-
runkowanych zainteresowań pojawił się już w jego pracach związanych z doktoratem. Znamienna dla nich jest także sama tematyka doktoratu. Jubilat zajął się kierunkiem antropologicznym, w którym kluczowymi pytaniami badawczymi były

te o związki pomiędzy kulturą a formowaniem się osobowości ludzi, kształtowaniem ich poglądów, postaw i zachowań. „Wszystkim przedstawicielom tej orientacji wspólny jest kulturalistyczny punkt widzenia, rozpatrywanie kulturowej genezy osobowości, kulturowych aspektów osobowości, procesów kształtowania jednostki w taki sposób, aby spełniała ona najdoskonalej wymogi kulturowe” (Mach 1989: 15–16). Przedstawiciele szkoły kultury i osobowości nie używali pojęcia „tożsamość”, ale ich propozycje teoretyczne i ustalenia badawcze znakomicie wpisują się w tradycję rozważań nad jej społecznym formowaniem.

Zdaniem Jubilata, tożsamość demonstrowana jest poprzez różnego rodzaju idee i praktyki kulturowe. Przejawia się ona w ludzkich postawach i zachowaniach. „Tożsamość jest formowana w działaniu, a raczej w interakcji, w procesie wymiany sygnałów, które wysyłamy, przyjmujemy i interpretujemy” (Mach 1993: 5). W konsekwencji, tożsamość nie jest czymś danym, charakteryzującym w sposób stały człowieka lub grupę. „W rzeczywistości w procesie społecznym grupy nie tyle przekazują sobie nawzajem własne wizerunki i modele tożsamości, własne widzenie granic kulturowych, ile nieustannie «negocjują» swoją tożsamość w zmieniających się warunkach, jednocześnie przez swoje interakcje te warunki współtworząc” (Mach 1998: 35). Należy w tym wypadku odejść od morfologicznego pojmowania rzeczywistości na rzecz procesualnego. Tożsamość jest ciągiem powiązanych ze sobą zmian, pozostaje w procesie stawania się. Innymi słowy, ujmujemy ją jako ciągły proces identyfikowania, konstruowania, rekonstruowania i demonstrowania tożsamości w działaniu. „Tożsamość jest w ten sposób dynamicznym, procesualnym i kontekstualnym zjawiskiem” (Mach 1993: 5).

Problematyka tożsamości stanowi, moim zdaniem, merytoryczne jądro teoretycznych i empirycznych prac Zdzisława Macha. Wspomniane wcześniej symbole i rytuały to narzędzia, za których pomocą ludzie formują, rekonstruują i demonstrowają tożsamości, a procesy migracyjne to fascynujące społeczno-kulturowe „ramy” dla zachodzących zmian identyfikacyjnych. Migracje są znakomitym przykładem sytuacji, w której aktorzy społeczni mają potrzebę lub szansę bycia aktywnymi, rozwijania działań w nowym społeczno-kulturowym otoczeniu. „W ten sposób mogą być formowane ich nowe tożsamości” (Góra, Mach, Trenz 2009: 276).

Zdzisław Mach interesuje się różnymi płaszczyznami (poziomami) tożsamości społecznej. Jego pierwsze prace odnosiły się do wymiaru etnicznego/narodowego identyfikacji. Poświęcone były rekonstrukcjom tożsamości pod wpływem istotnych czynników społeczno-kulturowych, takich jak zmiana systemu politycznego, migracja czy zmiana pokoleniowa. Stopniowo jego zainteresowanie badawcze poszerzało się o wymiar regionalny i lokalny identyfikacji. We wspomnianych już wcześniej badaniach na Ziemiach Zachodnich skupił się Jubilat na płaszczyźnie lokalnej tożsamości społecznej, problemie jej rekonstrukcji w warunkach postmigracyjnych. Wreszcie, w swoich późniejszych pracach zaczął zajmować się problematyką tożsamości ponadnarodowej, w szczególności europejskiej.

Niewątpliwie zainteresowanie tożsamością ponadnarodową u Zdzisława Macha zbiega się ze wzrastającą fascynacją procesami integracji europejskiej. Jako

antropolog Europy musiał dostrzec wagę integracji jako jednego z najistotniejszych czynników zmian nie tylko ekonomicznych i politycznych, ale także społecznych i kulturowych na Starym Kontynencie. To one w największym stopniu angażują poznawczo Jubilata. Integracja prawno-formalna, instytucjonalna, jest dla niego o tyle interesująca, o ile skutkuje konsekwencjami społeczno-kulturowymi. Taka postawa jest oczywista w kontekście przekonania, „że celem procesu integracji europejskiej jest osiągnięcie stanu, w którym Europejczycy na względnie równych zasadach będą w stanie ze sobą jednocześnie współpracować i rywalizować w duchu wspólnotowości, przy zachowaniu swoich kulturowo-społecznych odrębności” (Mach, Niedźwiedzki 2009: 126). Osiągnięcie takiego stanu wymaga wielu zmian o charakterze prawnym, administracyjnym i politycznym. Dla Jubilata najważniejsze jest jednak towarzyszące temu negocjowanie przez Europejczyków dotychczas posiadanych tożsamości zbiorowych i ich modyfikowanie.

Zdzisław Mach zauważa i podkreśla znaczenie procesów integracji dla dokonujących się przemian tożsamości społecznych i ich konsekwencji we współczesnej Europie. „Ponad tożsamością narodową powstają formy integracji makroregionalnej. Obecnie zasadnicza dyskusja w tym kontekście toczy się pomiędzy zwolennikami utrzymania tożsamości narodowej jako podstawowej zasady integracji społecznej, a tymi, którzy szanse rozwoju upatrują w budowaniu ponadnarodowej tożsamości europejskiej” (Mach, Niedźwiedzki 2002: 10). Przy tym warto dodać, że, zdaniem Jubilata, różne płaszczyzny (poziomy) tożsamości nie kolidują ze sobą, nawet jeżeli odnoszą się do częściowo odmiennych, a nawet sprzecznych elementów kultury symbolicznej i dziedzictwa materialnego. Ich demonstrowanie bowiem ma charakter sytuacyjny, kontekstualny. „Tożsamość taka [europejska – D.N.] oczywiście może występować obok narodowej, jako że różne poziomy tożsamości zbiorowej mogą z powodzeniem współistnieć” (tamże).

Zainteresowanie procesami integracji europejskiej stało się dla Jubilata impulsem do działań o charakterze naukowym i badawczym. Obok wielu artykułów poświęconych tej tematyce warto wspomnieć o zrealizowanych w latach 1999–2000 badaniach zespołu kierowanego przez Jubilata, dotyczących stosunku mieszkańców Polski lokalnej do procesu integracji europejskiej. Ich następstwem są badania realizowane aktualnie w tych samych gminach, mające zobrazować zmiany, jakie zaszły w postawach Polaków w efekcie 10-letnich doświadczeń funkcjonowania kraju w UE.

Myślę, że zainteresowanie procesami integracji europejskiej doprowadziło Zdzisława Macha przede wszystkim do osiągnięcia ogromnego sukcesu organizacyjnego, instytucjonalnego i edukacyjnego. Jubilat jest pomysłodawcą i inicjatorem studiów europejskich oraz europeistyki jako interdyscyplinarnej przestrzeni badawczej w Uniwersytecie Jagiellońskim oraz jednym z pionierów tych przedsięwzięć w Polsce. Instytut Europeistyki UJ to niewątpliwie dzieło autorskie Jubilata, nawet jeżeli, co oczywiste, przy jego budowie korzystał z pomocy swoich podwładnych i współpracowników.

Zdzisław Mach od początku lat 90. piastował wiele funkcji w Uniwersytecie Jagiellońskim na macierzystym wówczas dla niego Wydziale Filozoficznym. W la-

tach 1990–1991 był wicedyrektorem, a od 1991 do 1993 roku dyrektorem Instytutu Socjologii. W latach 1993–1999 pozostawał przez dwie kadencje dziekanem Wydziału Filozoficznego. Pomiędzy rokiem 1996 a 2000 piastował funkcję kierownika Zakładu Antropologii Społecznej w Instytucie Socjologii UJ. W tym czasie pełnił także wiele funkcji na szczeblu władz centralnych UJ, między innymi w latach 1990–1993 był Pełnomocnikiem Rektora do spraw programu Tempus, pomiędzy 1991 a 1993 rokiem członkiem Senackiej Komisji ds. Współpracy Międzynarodowej, od 1991 roku przedstawicielem UJ w Grupie Coimbra, natomiast od 1993 roku członkiem Rektorskiej Komisji Sasakawa Peace Foundation.

Wszystkie te funkcje były świadectwem jego uznanych kompetencji organizacyjnych i posiadanej wiedzy. Uważam jednak, że większym wyzwaniem organizacyjnym stało się dla Jubilata zbudowanie od podstaw nowej jednostki uniwersyteckiej, jaką był Międzywydziałowy Zakład Studiów Europejskich, a rozwijanie go i osiąganie kolejnych form instytucjonalnych katedry i instytutu wiązało się z trudno wyobrażalnym wysiłkiem i zaangażowaniem. Warto w związku z tym krótko przedstawić genezę tego przedsięwzięcia.

Początki działającego obecnie w strukturach Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ Instytutu Europeistyki sięgają roku 1993, kiedy to – z inicjatywy Zdzisława Macha, ówczesnego Dziekana Wydziału Filozoficznego UJ – powstał Międzywydziałowy Zakład Studiów Europejskich UJ. Zakład od początku nastawiony był na działalność dydaktyczną i badawczą w obszarze studiów europejskich. Takie sformułowanie celów przesądziło o interdyscyplinarnym charakterze jednostki, która zajęła się badaniem Europy i przebiegających na tym kontynencie procesów z perspektywy antropologii, ekonomii, kultury, historii, polityki, prawa i socjologii. Międzywydziałowy Zakład Studiów Europejskich został powołany decyzją władz uniwersyteckich 1 października 1993 roku. Jednakże sama idea jego założenia na UJ pojawiła się rok lub dwa lata wcześniej. Pomysłodawcą był Jubilat, późniejszy Kierownik Zakładu, Kierownik Katedry i do 2012 roku Dyrektor Instytutu Europeistyki. Jak doszło do powstania idei zorganizowania europeistyki? Można wskazać na cztery główne przyczyny.

Po pierwsze, dynamiczne zwiększenie kontaktów naukowych i organizacyjnych z zagranicznymi uniwersytetami na przełomie lat 80. i 90. W tym rozwoju kontaktów Zdzisław Mach brał czynny i znaczący udział. Przyczynił się do uzyskania pełniejszej wiedzy na temat nowych przedsięwzięć dydaktycznych i badawczych realizowanych w uczelniach zachodnioeuropejskich, w tym między innymi rozwoju europeistyki. Po drugie, pojawienie się stowarzyszeń łączących uniwersytety z różnych krajów (np. Grupa Coimbra), na których forum dochodzi do współpracy opierającej się na wspólnie wypracowanych nowych ideach badawczych, dydaktycznych i organizacyjnych, w tym między innymi tworzeniu programów i struktur organizacyjnych studiów europejskich. Zdzisław Mach jako przedstawiciel UJ w Coimbra Group mógł bezpośrednio czerpać z doświadczeń innych uniwersytetów – członków tego stowarzyszenia. Po trzecie, UJ rozpoczął w tamtym okresie coraz szerszą współpracę z ośrodkami akademickimi na bazie programów

finansowanych przez Komisję Europejską (np. Tempus). I tu znowu stanowisko Pełnomocnika Rektora ds. programu Tempus pozwalało Jubilatowi inicjować i pozostawać w centrum rozwijającej się współpracy. Dla powstania idei tworzenia europeistyki w Krakowie zasadnicze znaczenie miała współpraca z Instytutem Europejskim we Florencji, w której osobiście uczestniczył Zdzisław Mach.

Wreszcie ostatnia z przyczyn, którą najtrudniej opisać, ponieważ ma najbardziej subiektywny charakter spośród wymienionych i związana jest bezpośrednio z osobą Jubilata. Dotyczy sfery osobistych przekonań i preferencji w pracy naukowej Zdzisława Macha, ewolucji jego zainteresowań w kierunku skupienia analiz na problemach europejskich. Jak już wspomniałem, będąc antropologiem społecznym Jubilat od początku interesował się społeczeństwami Starego Kontynentu, był przedstawicielem antropologii Europy. Jednakże zanim został samodzielnym pracownikiem naukowym i mógł swobodnie, pod względem tematycznym, kreować swoje zamierzenia badawcze, musiał jako adept antropologii poznawać i analizować dorobek swoich poprzedników – a przypominam, że antropologia społeczna powstała na podstawie badań terenowych realizowanych w społeczeństwach pierwotnych. Wydana w 1989 jego książka habilitacyjna po części obrazuje dokonującą się ewolucję w dociekaniach naukowych Zdzisława Macha. Potwierdzają to kolejne przedsięwzięcia badawcze i publikowane prace, a wszystko to w sensie czasowym zbiega się z wystąpieniem wyżej wspomnianych zjawisk, generujących zainteresowanie Europą i europeistyką.

Powołanie europeistycznej jednostki organizacyjnej zakładało utworzenie ośrodka, w którym mogłyby współpracować osoby zainteresowane problematyką europejską – notabene ich liczba w tym czasie gwałtownie wzrastała – formalnie zatrudnione w uniwersytecie w ramach struktur różnych wydziałów. Chodziło o to, aby stworzyć płaszczyznę współpracy w zakresie studiów europejskich dla przedstawicieli podstawowych dyscyplin nauki (np. prawa, historii, socjologii, ekonomii). Przy tym mieliby oni „spotykać się” w jednym miejscu, na co dzień pozostając w swoich macierzystych instytutach i katedrach. Nowy ośrodek europeistyczny miał przede wszystkim koordynować ich wspólne przedsięwzięcia badawcze i dydaktyczne. W efekcie nastąpiło powołanie Międzywydziałowego Zakładu Studiów Europejskich, którego niezależność wobec wydziałów była gwarantowana przez bezpośrednią podległość Prorektorowi UJ ds. ogólnych. Współpracownikami tak umiejscowionej w strukturze uniwersytetu jednostce mogli zostać pracownicy różnych wydziałów. Inną konsekwencją takich założeń było zaproszenie do Rady Naukowej Zakładu reprezentantów prawie wszystkich wydziałów UJ, wybitnych przedstawicieli nauki, posiadających autorytet nie tylko w macierzystej uczelni, ale także w szerszym środowisku naukowym. W konsekwencji, działania Zakładu w roku akademickim 1993/1994, pierwszym roku jego istnienia, były planowane, koordynowane i realizowane przez Kierownika Zdzisława Macha, jego asystenta, którym miałem przyjemność wtedy być, oraz Radę Naukową skupiającą profesorów i doktorów habilitowanych krakowskiego środowiska naukowego.

Książka dedykowana Zdzisławowi Machowi składa się z czterech części. Pierwsza z nich dotyczy teoretycznych rozważań i empirycznych podsumowań badań nad

kulturą. Jeremy Boissevain w swoim artykule analizuje zmiany w zakresie definiowania i praktycznego użytkowania przestrzeni społeczno-kulturowej na Malcie. Andrzej Flis pokazuje, w jak skomplikowany sposób kształtowała się doktryna chrześcijaństwa, nawiązując w tym zakresie do dorobku teologów z obszaru współczesnego Egiptu. Marcin Galent w swoim artykule snuje refleksje nad meandrami rozumienia wielokulturowości. Artykuł Chrisa Hanna to znakomita analiza konwersji symboli kulturowych w postkomunistycznych Węgrzech. Grażyna Kubica przybliży czytelnikom problemy intelektualne związane z powstawaniem i rozwojem antropologii społecznej w Uniwersytecie Jagiellońskim. Marcin Lubaś analizuje teoretyczne i metodologiczne problemy związane z dynamiką zmian kulturowych.

Część druga książki dotyczy zagadnień tożsamości i pamięci społecznej. Zarówno Sławomir Kaprański, jak i Jacek Nowak próbują w swoich artykułach pokazać meandry konstruowania pamięci społecznej pod wpływem istotnych, czasami traumatycznych, doświadczeń zbiorowości. Joanna Orzechowska-Waślawska demonstruje na przykładzie baskijskim, jak zmienne, sytuacyjne i kontekstowe są czynniki kształtujące tożsamość etniczną/narodową. Barbara Törnquist-Plewa stara się pokazać wpływ zdarzeń na kształtowanie pamięci zbiorowej narodu, wykorzystując przypadek „uniwersytetu latającego”. Katarzyna Warmińska, opierając się na przykładzie Kaszubów, unaocznia czytelnikom daleko idącą specyfikę identyfikowania siebie i innych. Wreszcie, Jonathan Webber przeprowadza analizę współczesnej tożsamości żydowskiej w kontekście polskim i europejskim.

W trzeciej części książki, poświęconej współczesnym migracjom, Michał Buchowski kreśli obraz imigracji zagranicznej w Poznaniu, Michał Garapich snuje rozważania nad zmianami/podtrzymaniem rytuałów kulturowych wśród polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii, a Janusz Mucha i Kamil Łuczaj starają się pokazać problemy związane z badaniem i analizą migracji osób wysoko wykwalifikowanych, w tym wypadku uczonych.

Część czwarta książki dotyczy zagadnień integracji europejskiej i transformacji społecznej. Paweł Czubik w swoich rozważaniach formalnoprawnych cofa się do czasów, gdy brak kota na pokładzie statku „opanowanym” przez gryzonie skutkowało ekonomicznymi i politycznymi konsekwencjami. Krzysztof Koźbiał stara się pokazać znaczenie tzw. mikropaństw europejskich, które pomimo nieznaczących rozmiarów są w stanie pełnić istotne role w procesie integracji europejskiej. Paweł Kubicki analizuje niezwykle interesujące zjawisko kształtowania się nowych społeczno-kulturowych środowisk w ramach istniejących ośrodków miejskich. Jan Kubik i Grzegorz Ekiert analizują problemy związane z funkcjonowaniem społeczeństwa obywatelskiego w warunkach po upadku komunizmu. Grzegorz Pożarlik zastanawia się nad uwarunkowaniami i sposobami radzenia sobie z poczuciem braku bezpieczeństwa w dzisiejszych czasach. Natomiast Jacek Purchla i Agata Wąsowska-Pawlik zastanawiają się nad instytucjonalnym wymiarem zmian kulturowych w kontekście procesów transformacji systemowej.

Myślę, że na koniec czytelnikom należy się wyjaśnienie powodów, dla których wykroczyłem poza standardowy tytuł wstępu. To aktywność Jubilata związana

z powołaniem oraz rozwijaniem intelektualnym i instytucjonalnym europeistyki determinuje sposób ujęcia mojego wprowadzenia do książki – *Profesor, czyli zamiast wstępu*. Wytlumaczenie tego tytułu wymaga krótkiej analizy roli pełnionej przez niego w odniesieniu do osób współtworzących z nim europeistykę w Uniwersytecie Jagiellońskim.

Nie mam wątpliwości co do tego, że Zdzisław Mach znakomicie potrafi w kontaktach z innymi łączyć dwa odmienne porządki społeczno-kulturowe istniejące w nauce: demokratyczny system wymiany myśli przez badaczy i hierarchiczny układ relacji mistrz–uczeń. Jego współpracownicy, podwładni i uczniowie zawsze mogą liczyć na merytoryczny dialog z jednej strony i naukową radę w sytuacjach wymagających pomocy z drugiej. Co więcej, Jubilat posiada dar wsłuchiwania się w naukowe czy organizacyjne propozycje innych, a przy ich pozytywnej ocenie umożliwia pomysłodawcom ich realizację. W konsekwencji, podwładni i uczniowie mają poczucie podmiotowości i sprawstwa w kontaktach z Jubilatem, co znakomicie wspomaga ich rozwój zawodowy. Takie postępowanie Jubilata generalnie wzbudza wśród współpracowników, podwładnych i uczniów ogromny szacunek. To z kolei spowodowało, że Zdzisław Mach, jako „znaczący inny” dla wielu osób, zaczął być określany w sposób skrótowy – Profesor. Oczywiście, w Instytucie Europeistyki UJ pracuje wielu profesorów, ale użycie w rozmowie, w kontakcie, w interakcji samego tytułu profesora bez nazwiska nie pozostawia wątpliwości, kogo rozmówca ma na myśli – Profesor to Zdzisław Mach.

Bibliografia

- Góra Magdalena, Zdzisław Mach, Hans-Jörg Trenz, 2009, *Chapter 8. Reconstituting democracy in Europe and constituting the European demos?* [w:] Erik O. Eriksen, John E. Fossum (red.), *RECON – Theory in Practice*, Oslo: ARENA, s. 273–305.
- Mach Zdzisław, 1989, *Kultura i osobowość w antropologii amerykańskiej*, Warszawa–Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Mach Zdzisław, 1993, *Symbols, Conflict, and Identity. Essays in Political Anthropology*, Albany: SUNY Press.
- Mach Zdzisław, 1998, *Niechciane miasta. Migracja i tożsamość społeczna*, Kraków: Universitas.
- Mach Zdzisław, Dariusz Niedźwiedzki, 2002, *Wstęp*, [w:] Zdzisław Mach, Dariusz Niedźwiedzki (red.), *Polska lokalna wobec integracji europejskiej*, wyd. II, Kraków: Universitas, s. 7–16.
- Mach Zdzisław, Dariusz Niedźwiedzki, 2009, *Szanse i bariery w efektywnym wykorzystaniu funduszy unijnych w działaniach administracji lokalnej*, [w:] Elżbieta Skotnicka-Illasiewicz (red.), *5 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej w perspektywie społecznej*, Warszawa: UKIE, s. 125–141.